

PASCAL

PENSAMENTS

TRADUCCIÓ DE MANUEL DE MONTOLIU

BARCELONA

BIBLIOTECA POPULAR DE L'AVENÇ

1904

TIP. L'AVENÇ : RONDA DE L'UNIVERSITAT, 20

A LA JOVENTUT

Un raig de fel en mig de la dolçor de tes illusions; un gemec profund de vençut, revelador de tota la miseria humana, venint a interrompre ls teus crits de combat i els teus cants de victoria; un sobtat encongiment d'ailes i una momentania caiguda en ta volada cap a l'ideal; això sentiras, joventut, si penetres en aquest cel tenebrós de Pensaments que avui te vinc a obrir.

No sé de cap altre llibre, trets l'Eclesiastes, el Job i els llibres budics, que ns presenti com el den Pascal, amb un realisme tant espantós, la miseria de la nostra natura.

Aquests Pensaments són fills d'un home

que no conegué infantesa ni joventut, d'un home vell, si així pot dir-se, desde l ventre de sa mare. Escolteu, si no, com als dotze anys inventà innocentment la Geometria. Ens ho conta sa germana en la biografia que d'ell escrigué.

El pare den Pascal, volent dedicar-lo primerament a l'estudi de llengües, li tancà tots els llibres de la seva biblioteca que podien distreure-l. Debades tot sovint pregava al seu pare que li ensenyés la Geometria : aquest fou inflexible. Veient tanta resistència, un dia preguntà al seu pare què cosa era aquesta ciència. El seu pare li digué, en general, que era l'art de fer figures justes i de trobar les proporcions entre elles. Aquesta fou l'única noció vaga i general que pogué tenir de sa ciència estimada; però, ver miracle del geni! el nen Pascal, sense cap altre fonament que aquella incompleta noció, deixant-se guiar solament pel prodigiós instint de la seva intel·ligència, com si fos neofit únic i escullit que rebés directament les lliçons de la natura, tot solet en sa cambra d'estudi i enfonat dies

i dies en fondes meditacions, concebeix els primers principis de la ciència de l'espai, i, usant una terminologia infantivol de la seva invenció (d'un circol ne deia una rodona, d'una linia una barra, etc.), estableix definicions i axiomes i, en fi, demostracions perfectes, continuant les seves investigacions fins arribar a la trigessima segona proposició d'Euclides. En aquest punt se trobava, quan el seu pare entrà en son estudi, sense que ell el sentís. «El trobà tant aplicat que durant molta estona no s'adonà de la seva presència. No s pot dir quina va esser la sorpresa més gran, si la del fill veient el seu pare, a causa de la prohibició expressa que li havia donada, o la del pare veient el fill en mig de totes aquelles coses. Però la sorpresa del pare fou molt més gran quan, havent-li demanat per ço que feia, li digué que cercava una cosa que era ni més ni menys que la trigessima segona proposició del primer llibre d'Euclides.» El treball que havia costat dèu segles, aquell nen l'acabava de realisar en pocs dies.

Extranyes joguines pera un nen. No n

conegué pas d'altres. Tots els objectes que pels altres nens són ocasions de distracció i de jòc, eren per ell centres d'observació i estudi, convertint l'instint de trencar les coses pera veure lo que hi ha dins, tant caracteristic de l'infantesa, en una veritable curiositat científica, fruits de la qual sen citen molts durant la primera edat d'aquest gran geni. Així s'explica que als dotze anys també escrigué un notable tractat sobre ls sons, efecte de la curiositat que li despertà un dia el sò que feia un plat de pisa colpejat per un ganivet.

Diversions i esplais de la joventut li foren també desconeguts. Absort primer en els estudis de les ciències físiques i exactes, se donà a l'ultim per complert a l'estudi i observació de l'home. Els Pensaments* són el fruit d'aquestes investigacions, que poden resumir-se en les paraules de Salomó: Vanitat de vanitats, i tot vanitat. Seguint les petjades de Descartes, contribueix a deslli-

* Fragments escampats d'una *Apologia* de la religió cristiana que la mort no li deixà acabar.

rar la Filosofia de l'esclavitut escolastica, posa les bases de la Psicologia moderna, fundada en l'observació i lliure de l'enfarfec metafísic que impedia l seu desenrotllament, i, entrant en el camp de la lluita entre jansenistes i molinistes, s'uneix a les files dels primers i entra de ple i activament en les polemiques teologiques, tractant els dogmes i la Biblia amb una amplitud i llibertat de criteri desconeguts fins llavors en el camp de l'Església.

Soperba mostra del seu gran esperit de polemista són les Cartes provincials, escrites en defensa d'Arnauld, jansenista convençut, que acaba d'esser condemnat per la Sorbona, contra ls jesuites, als qui justiga per llur politica i moral casuístiques i acomodaticies.

Victima als ultims anys de sa vida de terribles malalties i perseguit el seu esperit inquiet per escrupols i visions, el seu cor reposà solament en la religió i en la pràctica del bé, arribant a practicar el més extremat ascetisme i entregant-se a les més dures mortificacions.

Aquest es en Pascal. L'home vell, el re-

flexiu, el desenganyat, l'esceptic de la vida, l'enamorat de la mort. El teu enemic, joventut! Però enemic gran i sublim, am la grandesa i sublimitat de l'Infern del poema dantesc. Interès, egoisme, falsetat, mesquinesa, ximpleria, miseria, infern en un mot, això es la vida dels homes. No hi ha res que ls agiti que valgui la pena : tot cau fet a miques als cops de la massa formidable d'aquest Hercul de l'intelligencia.

Entra, joventut, a contemplar aquesta desolada runa de l'humanitat; atura-t un moment davant d'aquest món de reis destornats que s mouen fatalment a impuls dels més miserables interessos i sols recordant, pera plorar-la, sa passada majestat. Tingues valor : es una prova, aquest pas que t'invito a fer, una prova de la teva fe en la vida i en els teus ideals. Contempla i judica la negror del pessimisme com les han judicades abans de tu generacions fortes, i, alliçonada pels mals encara supervivents del món que ns pinta en Pascal, fixa sobre ses despulles la base d'un altre món més hermós, més perfecte

que l passat; i, tancant els ulls a tantes tenebrors i l'orella a tants cants fatídics, torna amb més força cap a assolir els teus ideals, a conquerir la vida, al camp lliure de l'acció purificadora. Davant de l'eterna negació fixa irresistible l'eterna afirmació. Recorda-t sempre d'aquests Pensaments com d'un somni inquiet de nit febrosa, i en mig de les miseries que en aquest llibre llegiras fixa en el teu front, inaccessible a totes les tempestats, aquest sublim pensament del mateix Pascal: L'home es tant gran que la seva grandesa s manifesta en això mateix que ell se reconeix miserable.

M. DE MONTOLIU

CONEIXEMENT GENERAL DE L'HOME

I

La primera cosa que s'ofereix a l'home, quan s'observa, es el seu còs, es a dir, una certa quantitat de materia que li es propria. Però, pera comprendre lo que es aquesta, cal que la compari am tot lo que està damunt d'ell i lo que està dessota d'ell, a fi de reconèixer els seus justos limits.

Que no s'aturi, doncs, a mirar simplement els objectes que l voltan; que contempli la natura en sa alta i plena majestat; que consideri aquesta llum enlluernadora, posada com llantia eternal pera aclarir l'univers; que la terra li aparegui com un punt relativament a la vasta orbita que aquest astre

descriu; i que s'admiri de que aquesta orbita no es més que un punt insignificant en proporció a la que ls astres rodolant pel firmament abarquen. Però si la nostra vista s'atura aquí, que l'imaginació passi més enllà.

Però s cansarà més aviat de concebir que la natura de donar. Tot lo que veiem del món no es més que un detall imperceptible en l'ample sí de la natura. Cap idea comprèn l'extensió dels seus espais. Ja podem inflar les nostres concepcions : no concebim més que atoms, en proporció a la realitat de les coses. Ens trobem amb una esfera infinita el centre de la qual es per tot, emperò en lloc la circumferencia. En fi, un dels més grans characters sensibles de l'omnipotença de Déu es el que la nostra imaginació s perdi en aquest pensament.

Que l'home, havent retornat a sí mateix, consideri lo que ell es en relació a lo que existeix; que s consideri perdut en aquest recó ignorat de la natura; i que am lo que li semblarà aquesta petita garjola on se troba allotjat, es a dir, aquest món visible, aprengui a estimar la terra, els reialmes,

les ciutats i ell mateix a un just preu.

Què es l'home en l'infinit? Qui ho pot comprendre? Però, pera presentar-li un altre prodigi igualment meravellós, que cerqui en sa coneixença de les coses més delicades. Que en el diminut còs del més petit cuc arribi a veure parts incomparablement més petites, cames am juntures, venes en aquestes cames, sang en aquestes venes, humors en aquesta sang, gotes en aquests humors, vapor en aquestes gotes; que, dividint encara aquestes darreres coses, perdi les seves forces i agoti les seves concepcions, i que l darrer objecte ont hagi pogut arribar sigui aleshores el de la nostra investigació: pensarà, pot-ser, que hem trobada la més extrema petitesa de la natura. Jo vui fer-li veure allí dinç un abim nou. Vui descriure-li, no solament l'univers visible, sinó també tot lo que ell es capaç de concebir de l'immensitat de la natura, dins les fites d'aquest atom imperceptible. Que hi vegi una infinitat de mons, on cadascú té l seu firmament, sos planetes, sa terra, en la mateixa proporció que l món visible; en aquesta terra, animals, i, en fi, cucs, en els quals

retrobarà lo que ls primers han donat, trobant encara en els altres la mateixa cosa sense fi i sense repòs. Que s'perdi en aquestes meravelles, tant admirables per la seva petitesa com les altres per la seva extensió. Car ¿qui no s'admirarà de que l'còs nostre, que abans no era perceptible en l'univers, imperceptible ell mateix en el sí de tot, sigui ara un colós, un món, o més aviat un tot, comparat am l'ultima petitesa on no s pot arribar?

Qui així s consideri, s'espantarà sens dubte de veure-s com sospès dins la massa que la natura li ha donada entre aquests dos abims de l'infinit i del no res, dels quals igualment es allunyat. Tremolarà a la vista d'aqueixes meravelles; i crec que, canviant-se la seva curiositat en admiració, estarà més disposat a contemplar-les en silenci que a cercar-les am presumció.

Perquè, al fi, què es l'home en la natura? Res, no res, comparat am l'infinit, un tot comparat amb el no res, una meitat entre res i tot. Es infinidament separat dels dos extrems, i son esser no es menys distant del no res d'ont es sortit que de l'infinit ont està enfonsat.

La seva intelligència té en l'ordre de les coses intelligibles el mateix lloc que l seu cos en l'espai de la Natura; i tpt lo que ella pot fer es apercebir alguna apariència en l'ambient de les coses, amb un etern desesper de coneixe-n ni l principi ni la fi. Totes les coses són sortides del no res i portades fins l'infinít. Qui pot seguir aquests meravellosos passos? L'autor d'aquestes meravelles els comprèn : cap altre pot fer-ho. Aquest estat, que té la meitat entre ls extrems, se troba en totes les nostres facultats. Nostres sentits no apercebeixen res d'extrem. Massa soroll ens aixorda, massa llum ens enlluerna, massa distancia i massa proximitat priven la vista, massa extensió i massa brevetat enfosqueixen un discurs, massa plaer incomoda, massa consonancies desplauen. No sentim ni l'extrema calor ni l'extrem fred. Les qualitats excessives ens són enemigues i no sensibles. No les sentim ja : les sofrim. Massa joventut i massa vellesa priven l'esperit; massa i massa poc aliment torba les nostres accions; massa i massa poca instrucció l'embruteixen. Les coses extremes són pera nosaltres com si

elles no existissin, i nosaltres no existim respecte an elles. Elles ens escapen o bé nosaltres an elles.

Vet-aquí l nostre estat veritable. Aquest es el que clou els nostres coneixements dins de certs limits dels quals no passem, incapços de saber-ho tot i d'ignorar-ho tot absolutament. Estem en un medi espaiós; sempre incerts, i flotants entre l'ignorancia i la coneixença; i si volem anar més avant, nostre objecte vacila i ens escapa; s'amaga i fuig amb una fugida eterna : res pot aturar-lo. Aquesta es la nostra condició natural, i, amb tot, la més contraria a la nostra inclinació. Ens migrem del desig d'aprofundir-ho tot i d'edificar un castell que s'elevi fins a l'infinit. Més tot el nostre edifici s'ensorra i la terra s'obre fins als abims.

II

Jo puc concebir un home sense mans, sense peus, i fins el concebria sense cap, si l'experiencia no m'ensenyava que es allí per on penso. Es, doncs, el pensament el qui fa l'esser de l'home, sense l qual no sel

pot concebir. Quina cosa es ço que sent el plaer en nosaltres? Es la mà? Es el braç? Es la carn? Es la sang? Veurem, per ultim, que té d'esser qualque cosa immaterial.

III

L'home es tant gran, que sa grandesa s manifesta en això mateix que ell se reconeix miserable. Un arbre no s reconeix pas miserable. Es veritat que es esser miserable de reconeix-s miserable; més també es esser gran de conèixer que s'es miserable. Així es que totes aquestes miseries proven sa grandesa. Són miseries d'un gran senyor, miseries d'un rei destronat.

IV

Qui es el qui se sent desgraciat de no esser rei, sinó un rei destronat? Consideraven an en Pau Emili desgraciat de no esser ja més consul? Al contrari : tot-hom trobava que era felix d'haver-ho estat, perquè sa condició no era d'esser-ho sempre. Però tant despraciat consideraven an en Perseu

de no esser més rei (perquè sa condició era d'esser-ho sempre), que s trobava extrany que pogués soportar la vida. Qui s considera desgraciat de no tenir més que una sola boca? I qui no s considera desgraciat de no tenir més que un ull? Mai, potser, ningú ha pensat afligir-se per no tenir tres ulls, però trobariem inconsolable de no tenir-ne més que un.

V

Tenim una idea tant elevada de l'ànima de l'home, que no podem sofrir el sentir-nos menyspreats i el no esser de l'afecte d'una ànima; i tota la felicitat dels homes consisteix en aquesta estimació.

Si per una part aquesta falsa gloria que els homes cerquen es una grà gran prova de la llur miseria i de la llur baixesa, també n'es de llur excellencia; perquè, qualsevulga possessions que l'home tingui sobre la terra, per més salut o comoditat essencials de les que ell frueixi, no està satisfet, ni no es considerat pels homes. Considera tant gran la raó de l'home, que, qualsevulga avantatge que tingui en la vida, se sent desgraciat si

no es tingut en bon concepte en la raó de l'home. Aquí veu la més hermosa situació del món : res pot fer-lo recular d'aquest desig; es la qualitat la més persistent del cor de l'home. Fins al punt que aquells que més menyspreen els homes i que ls igualen a les besties, volen encara esser-ne admirats, i es contradiuen ells mateixos pel seu propi sentiment; com que la natura, que es més forta que tota llur raó, els convenç am més força de l'elevació de l'home, que la raó no els convenç de la seva baixesa.

VI

L'home no es més que una canya, la més feble de la natura, però es una canya pensant. No cal pas que l'univers sencer s'armi per a esclafar-lo. Un vapor, una gota d'aigua basta per a matar-lo. Però encara que l'univers l'esclafés, l'home seria encara més noble que lo que l mata, perquè sab que mor; i de l'avantatge que l'univers té sobre d'ell, l'univers no n sab res. Així, tota la nostra dignitat consisteix en el pensament. Per aquí es d'on tenim d'eleva-nos, no de l'espai

i del temps. Treballem, doncs, a ben pensar: vet-aquí l principi de la moral.

VII

Es perillós de fer veure massa a l'home com n'es de semblant a les besties, sense ensenyar-li la seva grandesa. Es també perillós de fer-li veure massa la seva grandesa sense la seva baixesa. Es encara més perillós de deixar-li ignorar una i altra. Però es molt avantatjós de representar-li l'una i l'altra.

VIII

Que l'home, doncs, se judiqui segons el seu preu. Que s'estimi, car té en ell una natura capaç del bé, però que no estimi, perxò, les baixeses que té. Que s menysprei, perquè aquesta capacitat es buida, però que no menysprei, perxò, aquesta capacitat natural. Que s'odii, que s'estimi : té en ell la capacitat de conèixer la veritat i d'esser feliç; però no té cap veritat constant i satisfactoria. Jo voldria portar l'home a desitjar trobar-la aquesta veritat, a ésser dispost i

alleugerit de les passions per a seguir-la allí on la trobi; i sabent com s'es enfosquida la seva intel·ligència per les passions, voldria que odiés en ell la concupiscència que la determina, a fi de que no la cegués quan delibera i de que no l'aturés quan hagués deliberat.

IX

Critico igualment aquells que prenen el partit de lloar l'home, que aquells que prenen el de criticar-lo, i que aquells que prenen el de divertir-lo; i no puc aprovar sinó aquells que cerquen gemegant.

Els estoics diuen : «Entreu dins de vosaltres mateixos : es aquí on trobareu vostre repòs», i això no es cert. Els altres diuen: «Sortiu fòra, i busqueu el goig divertint-vos», i això no es veritat. Les malalties vénen : el goig no s fa en nosaltres, ni fòra de nosaltres : es en Déu i en nosaltres.

X

La natura de l'home s considera de dues maneres : l'una, segons el seu fi, i allavors es

gran i incompreensible; l'altra, segons la costum, com se jutja la natura del cavall i la del goç, per la costum de veure en ells la corsa, *et animum arcendi*,* i allavors l'home es abjecte i vil. Vet-aquí ls dos aspectes que fan judicar de l'home d'una manera distinta, i que tant fan disputar els filòsops. Car l'un nega la suposició de l'altre; l'un diu: «L'home no es nat per a aquesta fi, car totes les seves accions repugnen amb ella»; l'altre diu: «S'allunya del seu fi quan fa aquestes accions baixes». Dues coses instrueixen a l'home segons tota la seva natura: l'instint i l'experiencia.

XI

Jo sento que puc no haver existit, car el *jo* consisteix en el meu pensament; i, així, jo, que penso, no hauria existit si a la meua mare l'haguessin morta abans de que jo hagués estat animat. Jo no sóc, doncs, un ser necessari. No sóc pas tampoc etern ni infinit; però veig clarament que hi ha en la natura un esser necessari, etern, infinit.

* Instint de vigilar.

VANITAT DE L'HOME EFECTES DE L'AMOR PROPRI

I

No ns contemem de la vida que tenim en nosaltres i en el nostre propri ser : volem viure en l'idea dels altres amb una vida imaginaria, i per això ns esforcem en fer-nos veure. Treballem constantment en embellir i conservar aquest esser imaginari, i oblidem el veritable. I si tenim la virtut de la tranquil·litat, o la generositat, o la fidelitat, ens afanyem en fer-ho saber, a fi d'afegir aquestes virtuts an aquest esser d'imaginació; ens despendriem més aviat d'elles pera afegir-les-hi, i seriem covarts de bon grat, pera obtenir la reputació de valents. Gran prova

del no res del nostre propi ésser, el no estar satisfets de l'un sense l'altre, i de renunciar sovint l'un per l'altre. Car qui no morís pera conservar el seu honor, aquest seria infame. La dolçor de la gloria es tant gran que a qualsevulga cosa que se la enllaci, ancque sia a la mort, la volem.

II

L'orgull contrapesa totes les nostres miseries, car o les amaga o, si les descobreix, se glorifica de reconèixer-les. Ens posseeix tant naturalment en mig de les nostres miseries i dels nostres errors, que fins perdem la vida am goig, si sabem que sen parlarà.

III

La vanitat està tant arrelada en el cor de l'home, que un murri, un frega-plats, un mort de gana, se vanta i vol tenir els seus admiradors: fins els filòsops volen tenir-ne. Aquells que escriuen contra la gloria volen tenir la gloria d'haver-ho ben escrit, i aquells que ho llegeixen volen tenir la gloria d'ha-

ver-ho llegit; i jo, que això escric, ting potser aquest desig, i potser que aquells que ho llegeixin també l tindran.

IV

No obstant la vista de totes les miseries que ns dominen i ens aferren, tenim un instint que no podem reprimir, que ns eleva.

V

Som tant vanitosos que voldriem esser coneguts per tota la terra, i adhuc dels homes que vindran quan no existirem; i som tant vans, que la consideració de cinc o sis persones que ns volten ens diverteix i ens fa plaer.

VI

La curiositat no es més que vanitat. Lo més freqüent es que no s vol saber sinó pera parlar-ne. No s viatjaria pas per mar pera no dir-ne mai res, i pel sol goig de veure, sense esperança de conversar-ne mai amb altri

VII

Ningú s'amoïna pera ésser considerat en les ciutats on va de pas; però quan s'hi ha de viure poc temps, tot-hom se n'amoïna. Quant de temps se necessita? Un temps proporcionat a la nostra durada vana i insignificant.

VIII

La natura de l'amor propri i d'aquest *jo* humà es de no estimar més que ell mateix i de no considerar més que ell mateix. Però què té de fer? No podrà evitar que aquest objecte que estima no sia ple de defectes i de miseries: ell vol ésser gran i s veu petit; vol ésser feliç i s troba miserable; vol ésser perfecte i s troba ple d'imperficcions; vol ésser l'objecte de l'amor i de la consideració de tots els homes i veu que ls seus defectes no mereixen més que llur aversió i llur menyspreu. Aquesta falsa situació produeix en ell la passió més injusta i més criminal que es possible imaginar-se, car concebeix un odi mortal contra aquesta veritat que

reprèn i el convenç dels seus defectes. Desitjaria anorrear-la i, no podent destruir-la ella mateixa, la destrueix tant com pot en la seva intelligència i en la dels altres, es a dir, que s'aplica tant com pot a cobrir els seus defectes an els altres i a sí mateix, i no pot sofrir ni que ls hi facin veure, ni que ls vegin.

Sens dubte es un mal d'esser ple de defectes; però encara es un mal més gran de tenir-ne molts i de no voler reconeixre-ls, ja que es afegir-hi encara l d'una illusió voluntaria. No volem que ls altres ens enganyn; no trobem just que vulguin esser estimats de nosaltres més de lo que s mereixen; no es, doncs, just tampoc que nosaltres els enganyem i que volguem que ns estimin més de lo que mereixem.

Així, quan no ns descobreixen sinó imperfeccions i vicis que en efecte tenim, es evident que no ns fan cap mal, ja que no són ells qui n són la causa; i ens fan un bé, ja que ns ajuden a deslliurar-nos d'un mal, que es l'ignorancia d'aquestes imperfeccions. No havem d'enfadar-nos perquè les conequin, essent just que conequin lo que som,

i que ns menysprein si som menyspreables.

Vet-aquí ls sentiments que naixerien d'un cor que fos ple d'equitat i de justícia. Què devem, doncs, dir del nostre, veient-hi una disposició tota contraria? Car, no es cert que odiem la veritat i aquells que ns la diuen, i que ns agrada que s'enganyin al nostre profit, i que volem esser jutjats d'ells com altres que en efecte no som?

Vet-aquí una prova d'això que m fa horror. La religió catolica no obliga pas a descobrir els nostres pecats indiferentment a tot-hom : s'avé a que s resti ignorat a tots els altres homes; però n'exceptua un sol, a qui mana descobrir el fons del nostre cor, i fer-nos veure tal com som. No hi ha sinó aquest sol home al món am qui ella ns ordeni la perfecta sinceritat, i l'obliga a un secret inviolable que fa que aquesta coneixença dels nostres defectes visqui en ell com si no hi fos. Se pot imaginar res més caritatiu i més dolç? I, no obstant, la corrupció de l'home es tal, que encara troba dura aquesta llei, i es una de les principals raons que ha fet revoltar contra l'Iglesia una gran part de l'Europa.

Si n'es d'injust i d'insensat el cor de l'home! Troba mal fet que se l'obligui a fer respecte d'un home lo que fóra just, d'alguna manera, que fes am tots els homes! Car, es just que nosaltres els enganyem?

Hi ha diferents graus dins aquesta aversió a la veritat; però se pot dir que tots la posseim en algun grau, perquè es inseparable de l'amor propi.

Una de ses manifestacions es aquesta mala delicadesa que obliga an aquells que s troben en la necessitat de rependre an els altres, a escullir tants circumloquis pera evitar de que s'ho prenguin a mal. Ens tenen de disminuir els defectes, fent semblant d'excusar-los i barrejant-hi lloances i testimonis d'afecció i estimació. Am tot i això, aquesta medecina no deixa d'esser amarga a l'amor propi. Aquest en pren lo menys que pot, i sempre a disgust, i fins sovint am un secret despit contra aquells que li presenten.

D'aquí ve que, si hi ha algú que tingui interès d'esser estimat de nosaltres, evita l fer-nos un bé que sab ens es desagradable; ens tracten com volem esser tractats:

odiem la veritat, ens-e l'amaguen; volem esser lloats, ens lloen; ens agrada esser enganyats, ens enganyen.

Això es lo que fa que cada grau de fortuna que ns eleva en el món, ens aparta més de la veritat, perquè s tem molt més de ferir aquells l'afecció dels quals es més util i l'aversion més temuda. Un princep serà la murmuració de tota l'Europa, i ell sol no n sabrà res. I no me n'extranyo : dir la veritat es util an aquell a qui s diu, però desavantatjós an aquells que la diuen, perquè s fan odiar. Doncs, bé : aquells que viuen amb els princeps s'estimen més llurs interessos que ls del princep que serveixen; i essent així no s curen de procurar-li un avantatge, que per a ells significa un perjudici.

Aquest mal es, sens dubte, més gran i més freqüent en les més grans fortunes; però les inferiors no se n'escapen, perquè hi ha sempre algun interès de fer-se estimar dels homes. Així bé : la vida humana no es sinó una illusió perpetua; no s fa més que enganyar-se i adular-se mutualment. Ningú parla de nosaltres davant nostre com en

parla al darrera. L'unió dels homes està tota fundada sobre aquesta mutual mentida; i poques amistats subsistirien si cadascú sabés lo que l seu amic diu d'ell quan es absent, per més que n parli llavors sincerament i sense passió.

L'home no es, doncs, més que una disfreça, mentida i hipocresia, en sí mateix i referent als altres. No vol que se li digui la veritat; evita de dir-la als altres; i totes aquestes disposicions, tant llunyanes de la justícia i de la raó, tenen una arrel natural en son cor.

DEBILITAT DE L'HOME
INCERTITUT
DE SOS CONEIXEMENTS NATURALS

I

Lo que més m'extranya es de veure que ningú s'extranya de la seva debilitat. S'obra seriosament, i cadascú segueix sa condició, no perquè, en efecte, sia bo de seguir-la, ja que així ho imposa la moda, però com si cadascú sabés certament ont es la raó i la justícia. Ens trobem enganyats a cada instant; i per una graciosa humilitat creiem que es per la nostra culpa, i no per culpa de l'art que ens vanem de tenir sempre.

Es bo que hi hagin molts d'aquests homes al món, a fi de demostrar que l'home es ben

capaç de les més extravagants opinions, ja que es capaç de creure que no té aquesta debilitat natural i inevitable, i que, al contrari, se troba en possessió de la natural saviesa.

II

La debilitat de la raó de l'home apar més sovint en aquells que no la coneixen que en aquells que la coneixen. Si un es massa jove, no jutja bé; si un es massa vell, igual; si no s'hi pensa prou, si s'hi pensa, un s'entocudeix i no pot trobar la veritat. Si un considera l seu treball incontinent, després d'haver-lo fet, un se sent encara ple de prevencions; si massa temps després, no hi pot entrar més. No hi ha sinó un punt indivisible que es el veritable lloc pera veure les pintures : els altres són massa aprop, massa lluny, massa amunt, masa avall. La perspectiva l fixa en l'art de la pintura. Però en la veritat i en la moral, qui l fixarà?

III

Aquesta mestressa d'error que anomenen fantasia i opinió, es encara més enganyadora per això precisament que no n'es sempre; perquè seria regla infallible de la veritat si ho fos també de la mentida. Però essent més sovint falsa, no dóna cap signe de sa qualitat, marcant amb el mateix caracter lo cert i lo fals.

Aquest sobirà poder, enemic de la raó, que s'plau a fiscalisar-la i a dominar-la pera fer veure com ell pot en totes coses, ha establert en l'home una segona natura. La opinió téls seus feliços i els seus desgraciats, els seus sans i els seus malalts, els seus rics i els seus pobres, els seus boigs i els seus entenimentats; i res ens fereix tant com veure que ella omple ls seus hostes d'una satisfacció molt més plena i sencera que la raó, ja que ls aixerits en sa imaginació s'plauen ells mateixos, com els prudents no poden plaure-s raonablement.

Aquells miren els homes imperiosament; disputen amb hardidesa i confiança; els al-

tres, amb por i desconfiança; i aquesta animació de visatge ls dóna sovint l'avantatge en l'opinió dels que ls escolten : tant es el bo que tenen els savis imaginaris am llurs jutges de la mateixa fusta! L'opinió no pot tornar sensats an els boigs, però ls fa contents, contradint la raó que no pot fer sos amics més que miserables. L'una ls omple de gloria, l'altra ls cobreix de vergonya.

Qui dóna la reputació? Qui dóna l respecte i la veneració a les persones, a les obres, als grans, sinó l'opinió? Com ne són d'insuficients totes les riqueses de la terra sense l seu consentiment!

L'opinió disposa de tot : fa la bellesa, la justícia i la felicitat, que es el tot en el món. Jo voldria de tot cor veure l llibre italià del qual tant sols conec el titol, que val per ell sol molts de llibres : *Della opinione, regina del mondo*. M'hi conformo sense coneixe-l, salvat el mal, si n'hi ha.

IV

La cosa més important en la vida es l'elecció d'una professió. La casualitat en

disposa. La costum fa ls manobres, els soldats, els rajolers. «Es un excellent rajoler», diuen; i parlant de soldats : «Són ben boigs», diuen; i altres, al contrari : «No hi ha res de gran sinó es la guerra; el restant dels homes són uns porucs». A força de sentir lloar durant l'infantesa aquests oficis i menysprear tots els altres, se tria, puix naturalment s'estima la virtut i s'odia l'imprudencia. Aquests noms ens impressionen : no s'peca sinó en l'aplicació; i la força de la costum es tant gran, que països sencers són tots manobres, i altres tots soldats. Sens dubte que la natura no es pas tant uniforme. Es, doncs, la costum lo que fa això i lo que empeny el temperament; però algunes vegades també la natura la supera i reté l'home en el seu instint, malgrat tota la costum, bona o dolenta.

V

Nostre pensament no viu mai en el present. Anticipem el pervindre com si fos massa lent i volguessim apressurar-lo; o bé ens recordem del passat, pera aturar-lo com

massa rapid. Tant imprudents som que naveguem en els temps que no són ja nostres, i no pensem en el sol temps que ns pertany; i tant vans som que somniem aquells que no existeixen, i deixem escapar sense reflexió l'unic que substitueix. Es que l present ordinariament ens fereix. L'amaguem a la nostra vista perquè ns afligeix; i si ns es agradable, sofrim de veure-l fugir. Procurem de sostenir-lo pera l pervindre, i pensem disposar de les coses que no són en nostre poder, pera un temps al que no tenim cap seguretat d'arribar.

Que cadascú examini l seu pensament, i el trobarà sempre ocupat pel passat i pel pervindre. Quasi no pensem gens en el present, i si hi pensem es tant sols pera treure-n profit i disposar el pervindre. El present no es mai el nostre fi : el passat i el present són els nostres medis; el pervindre solament es el nostre objecte. Així, doncs, no vivim mai, però esperem viure, i, disposant-nos sempre a esser ditxosos, es indubtable que no ho serem mai si no aspirem a una altra beatitut que aquesta que s pot fruir en aquesta vida.

VI

Nostra imaginació ns engrandeix talment el temps present a força de reflexions continues, i empetteix talment l'eternitat a força de mai pensar-hi, que fem de l'eternitat un no res, i del no res una eternitat; i tot això té ses arrels tant fondes en nosaltres, que tota la nostra raó no ns en pot privar.

VII

Cromwell anava a destruir tota la cristianitat, la família reial estava perduda, i la seva, poderosa pera sempre més, si no hagués existit un granet de sorra que s'posà en sa uretra. La mateixa Roma anava a tremolar sota d'ell; però amb aquest petit granet, que tant mateix no era res, posat en aquell indret, vet-el-aquí mort, la seva família humiliada i el rei restaurat.

VIII

No s'veu quasi res de just o d'injust que no mudi de qualitat tot canviant de

clima. Tres graus més d'elevació vers el pol fan caure tota la jurisprudència. Un meridià decideix de la veritat, o pocs anys de possessió. Les lleis fonamentals cambien : el dret té les seves epoques. Bonica justícia aquesta que limiten un riu o una montanya! Veritat dels Pireneus ençà, mentida dels Pireneus enllà.

IX

El furt, l'incest, l'assassinat d'infants i de pares, tot ha tingut el seu lloc entre les accions virtuoses. Pot haver-hi res més ridicol que un home tingui dret de matar-me perquè viu més enllà del mar, i perquè el seu príncep se baralla amb el meu, encara que jo no n tingui cap queixa?

Sens dubte hi ha lleis naturals, però aquesta hermosa raó corrompuda tot ho ha corromput : *Nihil amplius nostri est; quod nostrum dicimus, artis est; ex senatus consultis et plebiscitis crimina exercentur; ut olim vitis, sic nunc legibus laboramus.*

D'aquesta confusió ve que un diu que l'essència de la justícia es l'autoritat del lle-

gislador; l'altre, la comoditat del sobirà; l'altre, la costum present, i es lo més segur; res, seguint la sola raó, no es just per sí; tot canvia amb el temps; la costum fa tota l'equitat, per això sol que es admesa; es el fonament mistic de sa autoritat. Qui la torna al seu principi, la destrueix; no hi ha pas res de tant fallible com aquestes lleis que corretteixen les faltes; qui les obeeix perquè són justes, obeeix a la justícia que ell s'imagina, però no a l'essència de la llei: aquesta està tota concentrada en sí mateixa: es llei i res més. El qui vulgui examinar el motiu de la llei el trobarà tant feble i tant lleuger, que, si ell no està avesat a contemplar els prodigis de l'imaginació humana, no se sabrà avenir de que tot un segle li hagi pogut atribuir tanta de pompa i reverència. L'art d'enderrocar els estats es el fer trontollar les costums establertes, furgant fins a llurs fonts pera fer-hi remarcar llur defecte d'autoritat i de justícia. Diuen que pera això cal remuntar-se a les lleis fonamentals i primitives de l'Estat que una costum injusta ha abolides; i aquest es un procediment infallible pera perdre-ho

tot : res serà just en aquesta balança. I, això no obstant, el poble para fàcilment l'orella an aquestes prediques; sacceja l jou tantost el reconeix; i els gran s'aprofiten pera l seu mal, i pera l de tots els curiosos examinadors de costums admeses. Però, per un defecte contrari, els homes creuen alguna vegada poder fer am justícia tot allò que no es sense exemple. Això explica perquè l més savi dels lleisladors deia que, pera l bé dels homes, cal enganyar-los sovint; i un altre, bon politic : *Cum veritatem qua liberatur ignoret expedit quod fallatur* *. No es pas menester que senti la veritat de l'usurpació: aquesta ha estat introduïda altres cops sense raó; importa fer-la mirar com autèntica, eterna, i amagar son començament, si no s vol que aviat arribi a sa fi.

X

Al més gran filosof del món, damunt una planxa tant ampla com cal pera caminar

* Quan ignori la veritat que deslliura, cal enganyar-lo.

com sempre, si hi ha a sota un precipici, per més que sa raó l'convenci de sa seguretat, la seva imaginació l'vencerà. Molts no podrien pensar-hi sense perdre l'color i suar. No vull pas exposar tots els efectes. Qui no sab que hi ha gent que veient gats, rates, l'esclafar carbó, sels esgarria la raó?

XI

No dirieu que aquest magistrat, la velle-sa venerable del qual imposa respecte a tot un poble, se governa per una raó pura i sublim, i que jutja de les coses segons llur natura, sense aturar-se a les vanes circumstancies, que sols impressionen l'imaginació dels debils? Mireu-vos-el com entra al lloc on té de fer justícia. Vet-el-aquí a punt d'escoltar amb una seriositat exemplar. L'advocat ve a comparèixer, i si la natura li ha donat una veu enrogallada i una fesomia ridícula, i si l'seu barber l'ha afeitat malament, i la casualitat l'ha enlletgit més encara, m'hi jugo la perduda de la gravetat del magistrat.

XII

L'esperit del més gran home del món no es tant independent que no estigui subjecte a estar torbat per la més petita frèssa que facin aprop d'ell. No cal pas el soroll d'un canó pera torbar els seus pensaments: no cal més que l grinyol d'una porta, o d'una politja. No us extranyeu si no raona bé aleshores; una mosca brunzeix a ses orelles: ja n'hi ha prou pera tornar-lo incapaç de bon criteri. Si voleu que pugui trobar la veritat, caceu aquesta bestiola que té sa raó assediada i torba aquesta poderosa inteligencia que governa viles i reialmes.

XIII

La voluntat es un dels principals orgues de la creencia, no perquè formi la creencia, ans perquè les coses semblen certes o falses, segons el costat per on se mirin. La voluntat que s plau am l'un més que am l'altre costat, priva l'esperit de considerar les qualitats d'aquell que no li plau; i així

l'esperit, caminant de bracet am la voluntat, s'atura a mirar el costat que li plau, i, jutjant per ço que hi veu, ordena insensiblement sa creencia segons l'inclinació de la voluntat.

XIV

Tenim un altre principi fals, a saber : les malalties. Ens fan malver el criteri i el seny. I si les grans els alteren sensiblement, no dubto gens que les petites no ls facin una impressió proporcionada.

Nostre propi interès es també un instrument meravellós pera buidar-nos de bon grat els ulls. L'afecció o l'odi cambien la justícia. En efecte, com més justa troba la causa que defensa, un advocat ben pagat per endavant! Però, per una altra extranyesa de l'esperit humà, jo n sé d'alguns que, pera no caure en aquest amor propi, han sigut els més injustos del món per l'altre extrem. La manera segura de perdre un plet just era de fer-los-el recomenar pels seus proxims parents.

L'imaginació engrandeix sovint els més petits objectes amb una estimació fantasti-

ca, fins a omplir-ne nostra ànima; i, per una temeraria insolència, empetiteix els més grans fins a nostra mida.

XV

La justícia i la veritat són dues puntes tant subtils, que nostres instruments són massa esmossats pera tocar-hi exactament. Si hi arriben, n'escapsen la punta i s'apoiem a l'entorn, més sobre lo fals que sobre lo veritable.

XVI

Les impressions antigues no són pas les soles capaces de distreure-ns : l'encís de la novetat té l mateix poder. D'aquí vénen totes les disputes dels homes, que s'acusen bé de seguir les falses impressions de la seva infantesa, bé de correr temerariament darrera les novetats.

Qui té l just limit? Que comparegui, i que ho provi. No hi ha cap principi, malgrat sia natural, fins desde l'infantesa i tot, que no s faci passar per una falsa impressió, sia de l'instrucció, sia dels sentits. Perquè,

diuen, haveu cregut desde l'infantesa que una arca era buida llavors que res hi veieu, haveu cregut el buid possible : es una illusió de vostres sentits fortificada per la costum, que cal esmeni la ciencia. I els altres diuen, al contrari : perquè us han dit a l'escola que no existeix el buid, han corromput vostre seny natural, que tant clarament ho comprenia abans d'aquesta mala impressió, que cal corretgir recorrent a vostra primera natura. Qui es qui ha enganyat? Els sentits o l'instrucció?

XVII

Totes les ocupacions dels homes són pera posseir béns; i el titol pel qual els posseeixen no es més, en son origen, que la fantasia d'aquells que han fetes les lleis. No tenen tampoc cap força pera posseir-los d'una manera segura : mil accidents els hi prenen. Passa igual amb la ciencia : la malaltia ns la pren.

XVIII

Què són els nostres principis naturals, sinó ls nostres principis acostumats? En els

infants, aquells que han rebut de la costum de llurs pares, com l'instint de caça en els animals.

Una costum diferent donarà altres principis naturals. Això s'veu per experiència; i si n'hi ha d'inesborrables pera la costum, n'hi ha també de la costum inesborrables pera la natura. Això depèn de la disposició.

Els pares temen que l'amor natural dels fills passi amb el temps. Quina natura es, doncs, aquesta, subjecta a ésser esborrada? La costum es una segona natura que destrueix la primera. Perquè la costum no es natural? Tinc por que aquesta natura no sia més que una primera costum, com la costum es una segona natura.

XIX

Si somniavem totes les nits la mateixa cosa, ens afectaria pot-ser tant com els objectes que veiem cada dia; i si un jornalier estava segur de somniar totes les nits, durant dotze hores, que es rei, crec que fóra quasi tant feliç com un rei que somniés totes les nits, durant dotze hores, que es jornalier. Si

somniavem totes les nits que ns trobem voltats d'enemics i esglaiats per fantasmes penibles, i en acabat passavem tots els dies am variades ocupacions, com quan se fa un viatge, sofriríem quasi tant com si això fos veritable i tindriem por realment de dormir, com fa por el desvetllar-se quan se tem entrar en desgracies semblants. En efecte, aquests somnis farien quasi tant mal com la realitat. Però, com que ls somnis són tots diferents i s diversifiquen, ço que hi veiem ens afecta molt menys que ço que veiem desperts, a causa de la continuïtat, que no es, am tot, tant continua i igual que no cambi també, però menys bruscament, si no es rarament, com quan se viatja, i llavors se diu : me sembla que somni; car la vida es un somni un xic menys inconstant.

XX

Suposem que tots els homes concebeixen i senten d'igual manera els objectes que sels presenten, però ho suposem ben gratuïtament, perquè no n tenim cap prova. Ja veig que apliqueu els mateixos mots en les matei-

xes ocasions, i que sempre que dos homes veuen neu, per exemple, tots dos expressen amb els mateixos mots la vista d'aquest objecte, dient l'un i l'altre que es blanca; i d'aquesta conformitat d'aplicació sen treu una poderosa conjectura d'una conformitat d'idees; però això no es absolutament convincent, si bé que no està del tot mal decidir-se per l'afirmativa.

XXI

Quan veiem arribar un efecte sempre invariablement, concloem d'aquí una necessitat natural, com quan pensem que demà sortirà l sol. etc.; però sovint la natura ens desmenteix i no se subjecta pas a ses propies regles.

XXII

Moltes coses certes són contradites; moltes de falses passen sense contradicció: ni la contradicció ns marca la falsetat, ni l'incontradicció ns marca la veritat.

XXIII

Quan s'es instruit se comprèn que, portant la natura i segell del seu autor gravat en totes les coses, aquestes participen quasi totes de sa doble infinitat. Així veiem que totes les ciències són infinides en l'extensió de llurs investigacions. Car, qui dubta que la geometria, per exemple, té una infinitat d'infinitats de proposicions a exposar? Aquesta serà també infinida en la multitud i la delicadesa dels seus principis; car, qui no veu que aquells que s proposen com els ultims no se sostenen per ells mateixos, i que s'apoiem sobre d'altres, els quals, tenint-ne d'altres per base, no poden consentir esser els darrers?

Se veu a primera vista que unicament l'aritmètica sola ofereix principis sense fi, i igualment cada ciència.

Però si l'infinít en petitesa es bastant menys visible, els filòsops han pretès més aviat arribar-hi; i aquí es on tots s'han estrellat. Això ha donat lloc an aquests títols tant comuns de *Principis de les coses*, *Principis*

de la filosofia, i altres semblants, tant pedants en efecte, si bé no en apariencia, com aquest altre que fa perdre la vista : *De omni scibili*.

No cerquem, doncs, gens de seguretat i de ferma. Nostra raó es sempre enganyada per l'inconstancia de les apariencies; res pot fixar lo finit entre ls dos infinits que l tanquen i que l fugen. Tot això ben comprès; crec que qualsevol s'estimarà més el repòs, cadascú en l'estat en el qual l'ha posat la natura. Si aquest terme mig que m'ha caigut en sort està sempre distant dels extrems, què importa que l'home tinga una mica més de coneixença de les coses? Si n té, les pren d'una mica més amunt. Però, no està ell infinidament allunyat dels extrems? I la durada de nostra més llarga vida no està infinidament allunyada de l'eternitat?

Respecte d'aquests infinits, tots els finits són iguals; i jo no veig cap raó pera fixar l'imaginació més aviat en un que en un altre. Solament la comparança que fem de nosaltres envers lo finit ja ns fa pena.

XXIV

Les ciències tenen dos extrems que s toquen : la primera és la pura ignorància natural en la que s troben tots els homes en llur naixença. L'altre extrem es aquell al qual arriben les grans ànimes, que, havent recorregut tot lo que ls homes poden saber, troben que no saben res i s retroben en la mateixa ignorància de la qual eren sortits. Però aquesta es una ignorància sabent que s reconeix. Tots els qui surten de l'ignorància natural i no han pogut arribar a l'altra, tenen qualque tintura d'aquesta ciència superficial i fan els intelligents. Aquests torben el món, i jutgen de tot més malament que ls altres. El poble i la gent habil menen, ordinàriament, la marxa del món : els altres el menyspreen i en són menyspreats.

XXV

Tot-hom se creu, naturalment, molt més capaç d'arribar al centre de les coses que d'abraçar llur circumferència. L'extensió visi-

ble del món ens es visiblement superior; però com, per altra banda, nosaltres som superiors a les coses petites, ens creiem més capaços de dominar-les; i, això no obstant, cal no menys capacitat pera anar fins al *no res* que fins al tot. Cal que sia infinida en l'un i en l'altre cas; i em sembla que l qui hagués els principis de les coses compresos, podria tant mateix arribar fins a conèixer l'infinít. L'un depèn de l'altre, i l'un mena a l'altre. Els extrems se toquen i es reuneixen a força d'esser allunyats, i es retroben en Déu i sols en Déu.

Si l'home començava per estudiar-se ell mateix, veuria quant incapaç es de passar ultra. Com podria esser que una part conegués el tot? Ell aspirarà pot-ser a conèixer al menys les parts que amb ell tenen qualque proporció. Però es que les parts del món tenen totes aital relació i aital encadenament les unes am les altres, que jutjo impossible de conèixer l'una sense l'altra, i sense l tot.

L'home, per exemple, se relaciona am tot ço que coneix. Necessita d'espai pera contenir-se, de temps pera durar, de moviment pera viure, d'elements pera composar-

se, de calor i d'aliments pera nodrir-se, d'aire pera respirar. Ell veu la llum, sent els cossos; en un mot, tot cau dins la seva aliança.

Cal, doncs, pera conèixer l'home, saber d'on ve la seva necessitat d'aire pera subsistir; i, pera conèixer l'aire, cal saber per on té relació am la vida de l'home.

La flama no subsisteix pas sense l'aire: doncs, pera conèixer l'un, cal conèixer l'altre.

Així es que essent totes les coses causades i causants, ajudades i ajudants, mediatament i immediatament, i sostenint-se totes per un lligam natural i insensible que enllaça les més allunyades i diferents, crec impossible conèixer les parts sense conèixer el tot, ensems que conèixer el tot sense, al detall, les parts.

I ço que confirma més que res, pot-ser, la nostra impotencia de conèixer les coses, es que aquestes són simples en elles mateixes, i que nosaltres som els compostos de dues natures oposades i de distint genre, d'ànima i cos; car es impossible que la part nostra racional no sia espiritual; i ancque s pretengués que l'home fos senzillament corporal, això encara ns allunyaria molt més

de la coneixença de les coses, no havent-hi res tant inconcebible com afirmar que la materia pugui coneixe-s ella mateixa.

Aquesta composició d'esperit i cos es estada la causa que als filosofos ha fet confondre les idees de les coses, atribuint al cos ço que pertany a l'esperit, i a l'esperit ço que no pot atribuir-se sinó al cos; car ells diuen hardidament que ls cossos tendeixen cap abaix, que aspiren a llur centre, que fugen llur destrucció, que temen el buid, que tenen inclinacions, simpaties, antipaties, coses totes que no pertanyen més que als esperits. I parlant dels esperits, els consideren com posats en un lloc, i els atribueixen el moviment d'un punt a un altre, coses que no pertanyen sinó als cossos, etc.

En lloc de rebre en nosaltres les idees de les coses, no fem més que aplicar les qualitats del nostre ser compostat a totes les coses simples que observem.

Veient-nos atribuir esperit i cos a totes les coses, qui no creuria que aquesta barreja ens ha d'esser ben comprensible? I, am tot, es la cosa que menys se comprèn. L'home es per sí mateix el més prodigiós objecte de

la natura, car ell no pot concebir ço que sia cos, i menys encara ço que sia esperit, i menys que res com un cos pugua esser unit a un esperit. Veus-aquí l comble de ses dificultats, i, no obstant, es son propri esser: *Modus quo corporibus adhæret spiritus comprehendendi ab hominibus non potest; et hoc tamen homo est.**

XXVI

L'home no es més, doncs, que un subjecte ple d'errors, inesborrables sense la gracia. Res li mostra la veritat : tot l'enganya. Els dos principis de veritat, la raó i els sentits, ademés de que sovint manquen de sinceritat, s'enganyen reciprocament l'un a l'altre. Els sentits enganyen la raó per medi de falses apariencies; i en aquest mateix parany que ells li presenten, aquella ls fa caure a sa vegada : ella sen revenja. Les passions de l'home torben els sentits i tenen sobre ells influencies malhaurades : ells menteixen i s'enganyen de bon grat.

* La forma en la que l'esperit s'uneix al còs no ho podem pas comprendre els homes; i, no obstant, això es l'home.

MISERIA DE L'HOME

I

Res hi ha que ns pugui fer entrar millor en la coneixença de la miseria dels homes que considerar la causa veritable de l'agitació perpetua en la qual ells passen llur vida.

L'ànima es ficada en el cos pera fer-hi una estada de poc temps. Ella sab que això no es més que un passatge pera un viatge etern, i que no disposa més que del poquet de temps que dura la vida pera preparar-s'hi. Les necessitats naturals li n prenen una molt gran part i no li n resta sinó una mica pera poder-ne 'disposar. Però eixa mica que li n resta l'incomoda tant i l'amo-hina tant extranyament, que no s cura

més que de perdre-l. Li es una pena insupportable la que li resulta de veure-s obligada a viure am sí mateixa i a pensar en sí mateixa. D'aquí que tot son treball es el d'oblidar-se de sí mateixa i de deixar escórrer aquest temps tant curt i tant preat sense reflexió, ocupant-se de les coses que li eviten el pensar-hi.

Aquest es l'origen de totes les ocupacions tumultuoses dels homes i de tot lo que s diu diversions o passatemps, en els quals no s té, en efecte, altre fi que deixar passar el temps sense sentir-lo, o, més bé, sense sentir-se ell mateix; i evitar, tot perdent aquesta part de la vida, el disgust interior que acompanyaria necessàriament l'atenció que sobre sí mateix se faria durant tot aquest temps. L'ànima no troba res en ella que la contenti : tot lo que ella hi veu l'afligeix quan hi pensa. Açò es lo que l'empeny cap a fòra, pera perdre en l'aplicació a les coses exteriors el record de son estat veritable. Sa joia consisteix en eix oblit; i sols cal, pera tornar-la miserable, obligar-la a que s vegi i a que estiga am sí mateixa.

Als homes, desde llur infantesa, sels exi-

geix el manteniment de llur honor, de llurs béns, i adhuc dels béns i dels honors de llurs parents i amics. Sels posa l jou de l'estudi de les llengües, de les ciències i de les arts; sels carrega de quefers; sels fa comprendre que no podran ésser feliços si no conseguixen, am llur enginy i am llur acurament, que llur fortuna i llur honor, i adhuc la fortuna i l'honor de llurs amics, estiguen en bon estat; i també que si una sola d'eixes coses arriba a mancar, seran desgraciats. Així, doncs, sels dóna ocupacions i assumptes que ls fan anar atrafegats desde punta de dia. Veus-aquí, direu, una extranya manera de fer-los feliços. Què millor se podria fer pera tornar-los desgraciats? Demaneu lo que s podria fer? No caldria més que treure-ls tots aquests quefers, car llavors ells se veurien i pensarien en ells mateixos, i es això que ls es insoportable. Així mateix, après haver-se carregats tants de quefers, si tenen qualche temps de lleure, curen encara de perdre-l en qualche diversió que ls ocupa tots enters i els evita a ells mateixos.

Tot això explica perquè, quan m'he posat a considerar les diverses agitacions dels

homes, els perills i les penes a que s'exposen en la cort, en la guerra i durant la persecució de llurs ambiciosos pretencions, he dit sovint que tot el mal dels homes ve de no saber tenir-se en repòs dins d'una cambra. Un home que té prou de bé pera viure, si sabia restar a casa seva no n sortiria pas pera anar a navegar, o a un assedi d'una ciutat; i, si no se cercava altra cosa que viure, poc se tindrien de menester eixes tant perilloses ocupacions.

Però, quan ho he mirat de més aprop, he trobat que aquest allunyament en que s troben els homes del repòs, i aquesta repugnancia a morar amb ells mateixos, vénen d'una causa ben efectiva, es a dir, del mal natural de nostra condició feble i mortal, i tant miserable que res ens en pot consolar, llavors que res no ns priva de pensar-hi i que no veiem altra cosa que nosaltres mateixos.

Jo no parlo aquí d'aquells que s'observen sense cap classe de religió. Car es verament un dels prodigis de la religió cristiana el de reconciliar l'home am sí mateix, tot reconciliant-lo am Déu; de fer-li soportable la vista

de sí mateix, i de fer que la soletat i el repòs sien a molts més agradables que l'agitació i el tracte dels homes. No es pas aturant l'home en sí mateix com ella produeix tots aquests efectes meravellosos, sinó portant-lo fins a Déu i sostenint-lo dins la consciència de ses miseries per l'esperança d'una altra vida que deu deslliurar-len enterament.

Però an aquells que no obren més que pels moviments que observen en ells i en llur natura, els es impossible subsistir en eix repòs, que ls dóna ocasió d'observar-se i de veure-s, sense sentir-se incontinent invadits de disgust i de tristesa. L'home que res estima fòra de sí mateix, odia més que res l'estar sol am sí mateix. No cerca res que no sia pera ell, i no fuig de res tant com de sí mateix : perquè, quan ell se veu, no s veu pas tal com se desitja, i troba en sí mateix un munt de miseries inevitables i un buid de béns reals i solids que es incapaç d'omplir.

Esculliu la condició que vulgueu, i reuniu en aquesta tots els béns i totes les satisfaccions que més semblin poder contentar un home; si l'home posat en eix estat se troba sense ocupació i sense passatemp, i

se li deixa fer reflexió sobre ço que ell es, aquesta felicitat ensopida no l sostindrà pas : s'adonarà necessàriament de la trista perspectiva de l'avenir; i si no se l'ocupa fóra d'ell, el veureu fatalment desgraciat.

La dignitat reial no es prou gran per sí mateixa pera fer ditxós al que la posseeix amb la sola consciència de lo que es? Es que caldrà encara distreure-l d'aquest pensament com a les persones vulgars? Jo comprenc que a un qualsevol se l pot fer feliç fent-li girar la vista de ses miseries domestiques pera ocupar tot el seu pensament amb el desig de ballar a la perfecció. Però, se podrà dir lo mateix d'un rei? I serà més feliç dedicant-se an aquestes vanes diversions que no ho fóra amb la sola consciència de sa grandesa? Quin objecte podria satisfer més el seu esperit? No seria fer mal a sa joia obligar-lo a pensar en ajustar sos passos a la cadencia d'una dança, o a llençar am traça una pilota, en lloc de deixar-lo gaudir en repòs de la contemplació de la gloria i majestat que l volten? Feu-ne la prova: deixeu un rei tot sol sense cap satisfacció dels sentits, sense cap neguit al pensament,

sense companyia, i deixeu-lo pensar en sí mateix al seu gust, i llavors veureu que un rei que s veu es un home ple de miseries, que sen ressent com un altre. Tant mateix s'evita això acuradament, i no manca mai d'haver aprop dels reis un gran nombre de persones que vetllen pera fer seguir les diversions als quefers, i que espien tots els llurs moments de lleure pera oferir-los jòcs i distraccions, talment que no hi hagi cap buid; en un mot, estan voltats de persones que tenen una admirable cura de fer que l rei mai se trobi sol i en estat de pensar en sí mateix, sabent que, tot i essent rei, serà desgraciat si ell hi pensa.

També la causa principal que sosté ls homes dins dels grans carrecs, altrament tant penibles, es que així s veuen continuament privats de pensar en ells mateixos.

Tingueu això en compte. ¿Què es la dignitat de director, ministre, primer president, sinó l tenir un gran nombre de persones que vénen de tots costats pera no deixar a cap d'aquells disposar d'una hora en tot el dia pera poder pensar en ells mateixos? I quan se troben en mig de la desgra-

cia i els envien a llurs cases de camp, on no ls manquen ni béns ni criats pera assistir-los en llurs necessitats, no deixen per això d'esser ben miserables, perquè ningú més els priva de pensar en ells.

D'aquí ve que tantes persones trobin gust en el jòc, en la caça i en altres diversions que ocupen tota llur ànima. I no es que hi hagi felicitat en ço que s pot adquirir per medi dels jòcs, ni tampoc que algú s'imagini que la vera beatitut estigui en els diners que s puguin guanyar en el jòc, o en la llebre que s'empaita. Ningú la voldria, si li oferien una felicitat així. No es el treball dolç i apacible que ns deixa pensar en nostra miserable condició, lo que s cerca, sinó l brugit que ns priva de pensar-hi.

D'aquí ve que ls homes cerquin tant el soroll i l'agitació del món, que la presó sia un suplici tant horrible, i que hi hagin tant poques persones capaces de sofrir la soletat.

Veus-aquí tot lo que ls homes han pogut inventar pera fer-se ditxosos. I aquells que s diverteixen simplement mostrant la

vanitat i la baixesa de les diversions dels homes, coneixen bé, en veritat, una part de llurs miseries, car n'es una de ben gran el poder pendre gust a coses tant baixes i menyspreables; però no n coneixen pas el fons, o sia lo que ls fa necessaries eixes mateixes miseries, en tant que no s guareixin d'aquesta miseria interior i natural que consisteix en no poder sofrir la vista de sí mateix. Una llebre que haurien pogut comprar no ls evitaria pas eix espectacle; però la caça ls en allunya. Així es que quan sels retreu que lo que cerquen am tant d'ardor no podrà mai satisfer-los, i que no hi ha res de tant vil i tant va, si responien com cal, si pensaven rectament, hi estarien d'acord; dirien, emperò, al mateix temps, que en allò no cerquen més que una ocupació violenta i esbojarrada que ls aparti de la vista d'ells mateixos, i que es pera això sol que s proposen atényer un fi atractiu que ls encisa i els ocupa totalment. Però ells no responen mai així, perquè no s coneixen ells mateixos. Un gentil home creu sincerament que hi ha quelcom de gran i noble en la caça : dirà que es un passa-

temps reial. Lo mateix passa en les altres ocupacions dels homes : ens imaginem que hi ha quelcom de real i solid en nostres proposits. Estem persuadits de que, si arribavem a obtenir tal carrec, reposariem desseguida delitosament; i no sentim llavors el caracter insaciable de la cobdicia. Un creu sincerament cercar el repòs i no cerca res més que l'agitació.

Els homes tenen un instint secret que ls porta a cercar la distracció i l'ocupació exterior, i això ve de que s ressenten de llur miseria continua; i tenen també un altre instint secret, despulla de la noblesa de llur primera essència, que ls diu que la felicitat no està més que en el repòs; i d'aquests dos instints contraris formen un projecte confós, que s'amaga en el fons de llur ànima quan s'observen ells mateixos, que ls empeny a cercar el repòs per medi de l'agitació i a imaginar-se sempre que la satisfacció que no tenen els vindrà si, havent vençudes les dificultats que ells veuen, poden obrir, al fi, la porta al repòs.

Així passa tota la vida. Cerquem el repòs remoyent alguns obstacles, i quan se ls

ha vençut, el repòs devé insoportable. Car, o bé s pensa en les miseries que tenim, o en les que ns amenacen. I anc que ns vegessim a l'abric de tots els perills, l'enuig, am sa autoritat privada, no deixaria de sortir del fons del cor, on té força arrels naturals, i omplir l'esperit am sa metzina.

Am tot això s compendrà que quan Cinees deia a Pyrrus (qui s proposava gaudir el repòs am sos amics, després d'haver conquerida una gran part del món) que millor faria d'anticipar sa felicitat començant ja desde llavors a gaudir aqueçt repòs, li donava un consell que lluitava am grans dificultats i que no era gaire més raonable que l designi d'aquell jove ambiciós. L'un i l'altre suposaven que l'home pot contentar-se de sí mateix i de sos béns presents, sense omplir el buid de son cor amb esperances imaginaries, cosa que es falsa. Pyrrus no podia esser felïç ni abans ni després d'haver conquerit el món; i potser que la vida molla que li aconsellava son ministre era encara menys capaç de satisfer-lo que l'agitació de tantes guerres i tants viatges com meditava.

Cal, doncs, reconèixer que l'home es tant miserable que s'enutjaria i tot sense cap causa forana d'enuig, per l'estat propi de sa natural condició; i, am tot, es tant va i lleuger, que, estant ple de mil ocasions inevitables d'enuig, la més petita bagatela basta pera distreure-l. De manera que, seriosament considerat, es més de plànyer encara per la distracció que li poden donar coses tant frevoles i baixes, que no per l'aflicció que li causen ses miseries efectives; i ses diversions són infinidament menys raonables que son enuig.

II

Com s'explica que aquest home, havent de poc temps perdut son fill unic, trobant-se carregat de plets i querelles, al qui se l'ha vist afligit aquest matí mateix, no hi pensi més aleshores? No us en meravelleu : està ocupat en vigilar per on passarà un cervo que ls seus goços empaiten incansables ja fa sis hores. No cal res més pera l'home, tant ple de tristesa com pugui estar. Guanyeu sa voluntat pera fer-lo entrar en

qualque festa, i veus-el-aquí feliç durant tot aquell temps, però amb una felicitat falsa i imaginaria, que no ve pas de la possessió d'un bé real i solid, ans d'una lleugeresa d'esperit que li fa perdre la memoria de ses veritables miseries, pera afeccionar-se a objectes baixos i ridicols, indignes de sa aplicació, i molt menys encara de son amor. Es una joia de malalt i de frenètic, que no ve de la salut de son ànima, sinó del seu desordre; es la riulla de la follia i de la illusió. Car es cosa curiosa considerar lo que plau als homes en els jòcs i diversions. Es veritat que, ocupant l'esperit, aquests els desvien de la concienca de llurs mals : això es real. Però es que no l'ocupen sinó perquè l'esperit forma dins d'ells un fi imaginari que l'apassiona.

Quin objecte penseu que sia l d'aquestes persones que juguen a la pilota am tanta atenció d'esperit i fatiga de cos? Doncs, el d'alabar-se a l'endemà am llurs amics de que han jugat millor que ls altres companys. Veus-aquí l'origen de llur passió. D'igual manera altres suen en llurs gabinets pera mostrar als savis que ells han resolt un pro-

blema d'algebra abans que ningú. I molts i molts s'exposen als més grans perills pera alabar-se en acabat d'haver presa una ciutat, tant estupidament al meu parer. I, en fi, altres se consumeixen en observar i en pendre nota de totes eixes coses, no pera devenir més savis, sinó solament pera mostrar que ells coneixen la llur vanitat; i aquests són els més beneïts de la colla, perquè ho son am coneixement; en cambi, podria esser que ls altres no ho fossin pas, si posseïssin aquest coneixement.

III

Aquest home passa la vida sense neguits, jugant cada dia pocs diners; però doneu-li cada matí la suma que pot guanyar cada dia, am la condició de no jugar més, i l'hau-reu tornat desgraciat. Sem dirà potser que es la distracció que l jòc li dóna i no l guany lo que cerca. Però feu-lo jugar sense arriscar diners, i no s'interessarà i s'hi enujarà. No es, doncs, pas la distracció sola lo que ell cerca : una distracció enso-pida i sense passió l'enujarà. Cal que s'hi

interessi i que ell mateix s'esperoni, imaginant-se la felicitat que l'espera si guanya allò mateix que ell no acceptaria si li donaven am la condició de no jugar; cal que s'formi un objecte apassionant que exciti son desig, sa colera, son temor, sa esperança.

Així les diversions que fan la felicitat dels homes no són solament vils : són també falses i enganyadores; es a dir, tenen per objecte fantasmes i il·lusions que foren incapaces d'ocupar l'esperit de l'home si no hagüés perdut el sentiment i el gust del veritable bé, i no fos ple de baixesa, de vanitat, de lleugeresa, d'orgull i d'una infinitat d'altres vicis; i aquestes il·lusions no ns alleuen de nostres miseries altrament que causant-nos una miseria més real i més efectiva. Car això es lo que ns priva principalment de curar de nosaltres, i lo que ns fa perdre l temps insensiblement. Sense això ns enfonsariem en l'enuig, i aquest enuig ens portaria a cercar qualche medi més solid pera sortir-ne. Però les diversions ens enganyen, ens entretenen i ens fan arribar insensiblement a la mort.

IV

No havent pogut els homes guarir la mort, la miseria, l'ignorància, se són convinguts de no pensar-hi gens pera fer-se feliços; veus-aquí tot lo que ells han pogut inventar pera consolar-se de tants mals. Però es una ben miserable consolació, ja que tendeix, no a guarir el mal, ans a amagar-lo purament per poc temps, i amagant-lo fa que ja no s' pensi més en guarir-lo veritablement. Així es que, per un extrany capgirament de la natura de l'home, resulta primer que l'enuig, que es el seu mal més sensible, es per altra part el seu més gran bé, perquè més que res pot contribuir a fer-li cercar son veritable remei; i, segon, que la diversió, que ell considera com el seu més gran bé, es, efectivament, el seu més gran mal, perquè més que res l'allunya de cercar el remei dels seus mals; i l'un i l'altre són una prova admirable de la miseria i de la corrupció de l'home, i ensems de sa grandesa, perquè l'home s' fastigueja de tot, cerca aquesta multitut d'ocupacions sols

perquè ell té idea de la felicitat que ha perduda, no trobant la qual dins d'ell, la cerca inutilment en les coses exteriors, sense poder jamai satisfer-se, perquè no està ni en nosaltres ni en les criatures, sinó sols en Déu.

V

La natura ns fa sempre desventurats en tots els estats; nostres desitjos, emperò, ens fan veure un estat venturós, perquè a l'estat en el qual ens trobem hi afegeixen els delits de l'estat en el qual no ns trobem pas; i quan arribessim an aquests delits, no forem pas feliços per això, perquè ja tindriem altres desitjos conformes a un nou estat.

VI

Imagineu-vos un estol d'homes encadenats, i tots condemnats a mort, als quals un darrera l'altre ls tallen el cap a la vista dels demés, talment que ls que resten veuen llur propria condició en la de llurs semblants, i esperen llur torn, tot mirant-se ls uns als altres dolorosament, sense esperança : tal es l'imatge de la condició dels homes.

RAONS DE QUALQUES OPINIONS DEL POBLE

Escriuré ls meus pensaments sense ordre, però no, potser, amb una confusió involuntaria : aquest es el veritable ordre i el qui farà veure sempre l meu designi pel mateix desordre.

Anem a veure que totes les opinions del poble són molt sanes, que l poble no es pas tant lleuger com se diu, i així destruïrem la opinió que destrueix la del poble.

Veritat es, en cert sentit, el dir que tot el món viu en la illusió; car, ancque les opinions del poble sien sanes, no ho són pas en son cervell, perquè creu que la veritat

està on no hi es pas. La veritat prou hi es en ses opinions, però no en el punt on s'imaginen.

—

El poble respecta les persones d'alta naixença. Els ilustrats a mitges els menyspreen, pensant que l naixement no es cap avantatge de la persona, sinó sols de l'atzar. Els ilustrats els respecten, no segons el sentit del poble, sinó en un sentit més elevat. Certs devots que no tenen gran intelligència, els menyspreen malgrat eixa consideració que ls fa respectar dels ilustrats, perquè jutgen mercès a una nova llum que la pietat els dóna. Però ls cristians perfectes els respecten guiats per una altra llum superior. Així van alternant-se les opinions en pro o en contra, segons la llum d'intelligència que s té.

—

El més gran dels mals es el de les guerres civils. Esclaten fatalment, quan se vol recompensar el merit, perquè llavors tots diuen que mereixen. El mal a témer d'un beneit, que succeeix per dret de naixença, no es tant gran ni tant segur.

—

Quant bé està la costum de distingir els homes per l'exterior, més aviat que per les qualitats interiors! Qui passarà l primer de nosaltres dos? Qui cedirà l lloc a l'altre? El menys il·lustrat? Però si jo soc tant il·lustrat com ell. Caldrà batre-s pera això. Ell té quatre lacais, i jo no n tinc més que un; això es visible; no hi ha més que comptar; a mi m toca cedir, i seré un ximple si m'hi oposo. Vet-ens-aquí en pau per aquest medi; i això es el més gran dels béns.

D'on ve que un coix no ns irrita, i que un esperit coix ens irrita? A causa de que un coix reconeix que nosaltres anem drets, i un esperit coix diu que som nosaltres els que caminem coixos : sense això sentiriem més compassió que colera a la seva vista.

Epictet demana també per què no ns enfadem quan ens diuen que tenim mal de cap, i ens enfadem, en cambi, dient-nos que raonem o que escullim malament. La raó d'això està en que ns sentim ben certs de no tenir cap mal al cap i de no esser coixos; però no estem pas tant segurs de que escullim la veritat. Talment que, no tenint

altra seguretat que la que ve de veure am tota la nostra vista, quan un altre veu am tota sa vista lo contrari, això ns fa restar en suspens i ens meravella, i encara més quan molts dels altres se riuen de la nostra opinió; car, al cap-d'avall, tenim de preferir les nostres proves a totes les dels altres, i això es hardit i difícil. Jamai hi ha aquesta contradicció en els sentits, referint-se a un coix.

—

Un home s'aboca a la finestra pera veure ls vianants. Si jo passo per allà, puc dir que aquell s'es posat allà pera veure-m? No, car ell no pensa pas en mi particularment. Però aquell que aima una persona per sa bellesa, l'aima verament? No, car la verola podria esser que destrufs la bellesa sense matar la persona, i llavors no l'aimarà més; i si un m'aima per ma intelligencia o per ma memoria, m'aimarà llavors? No, car puc perdre eixes qualitats sense deixar d'esser. Ont es, doncs, aquest *jo*, si no es ni en el cos ni en l'ànima? I com se pot aimar el coç o l'ànima, sinó per eixes qualitats, que no són lo que constitueix aquest *jo*,

ja que totes són pereixedores? Qui aimaria la substancia de l'ànima d'una persona abstractament, qualsevulga qualitats que pugui posseir? Això no pot esser, i no fóra raonable. Ningú aima, doncs, la persona, i sí solament les qualitats; o, altrament, si és la persona que s'aima, cal dir que es l'aplec de qualitats lo que fa la persona.

Són poquissims els que són capaços d'inventar; nombrosissims els que no inventen, i, per consegüent, són els més forts; i s veu que, comunament, aquests ultims neguen als inventors la gloria que mereixen i que cerquen am llurs invencions. Si aquests s'obstinen en voler-la i tracten am menyspreu els que no inventen, tot lo que guanyen es que sels bateja am noms ridicols i que sels tracta de visionaris. Cal, doncs, tenir compte de vanagloriar-se d'aquesta qualitat, tant gran com pugui esser; i hi ha que contentar-se d'esser estimat del petit cercol d'aquells que n coneixen el preu.

PENSAMENTS MORALS SOLTS

Al món se troben totes les bones màximes : no manca més que aplicar-les. Per exemple, ningú dubta del deure d'exposar la vida per defensar el bé públic, i molts així ho fan; però ningú ho fa per la religió. Es necessari que hi hagi desigualtat entre ls homes; però, això convingut, vet-aquí la porta oberta no sols a la més forta dominació, sinó també a la més forta tirania. Es necessari deslligar un xic l'esperit, però això obre la porta als més grans desbordaments. Marqueu-ne ls límits; no n'hi ha pas de fites en les coses : són les lleis les que volen posar-n'hi, i l'esperit no ho pot sofrir.

La raó ns comanda molt més imperiosament que un amo, car desobeint a l'un

s'es desgraciat, i desobeint a l'altra s'es un ximple.

Per què m voleu matar? Doncs, què No viviu vós a l'altra vora del riu? Amic meu, si vivieu en aquesta vora, jo fóra un assassí, i fóra injust de matar-vos d'aquesta manera; però com viviu a l'altra vora, jo soc un valent fent lo mateix, i això es just.

Els qui viuen am desordre diuen als qui viuen amb ordre : «Sou vosaltres els qui us allunyeu de la natura», i ells creuen seguir-la; com els qui van al vaixell creuen que s'allunyen els qui han restat en terra. El llenguatge es igual en tot cas. Cal que hi hagi un punt fixe pera judicar. El port guia als qui estan al vaixell; però on trobarem aquest punt dins la moral?

Com la moda fa l'agradositat, així també fa la justícia. Si l'home coneixia realment la justícia, no hauria pas establerta eixa maxima, la més general de totes les que viuen a l'humanitat : «Que cadascú segueixi les costums del seu país». La resplen-

dor de la vera equitat, hauria subjectat tots els pobles, i els legisladors no haurien pas preses per model, en lloc d'aquesta justícia invariable, les fantasies i els capricis dels perses i dels alemanys; se la veuria arrelada per tots els estats del món i en tots temps.

Es just que lo que es just se compleixi; es necessari que lo que es més fort se compleixi. La justícia sense la força es impotent; el poder sense la justícia es tirania. La justícia sense la força la contradiuen, perquè sempre hi ha gent dolenta; la força sense la justícia l'acusen. Cal, doncs, posar ensemble la justícia i la força; i, pera fer això, que lo que es just sia fort, i lo que es fort sia just.

La justícia està subjecta a disputes; la força es bona de reconèixer: no admet disputa. Així, no caldrà sinó donar la força a la justícia. No podent fer que lo que es just fos fort, s'ha fet que lo que es fort fos just.

Es perillós el dir al poble que les lleis

no són justes, car ell no obeeix sinó perquè les creu justes. Per això se li ha de dir al mateix temps que deu obeeir perquè les lleis són lleis, com s'ha d'obeir als superiors, no perquè són justos, sinó perquè són superiors. D'aquesta faisó s' prevé tota sedició, si això s'arriba a fer comprendre. Vet-aquí tot lo que propiament està comprès en la definició de la justícia.

Quan se tracta de jutjar si s'ha de fer la guerra i matar tants d'homes, i condemnar a mort tants d'espanyols, es un home sol, i encara interessat, el qui judica sobre tot això; i deuria esser una tercera persona indiferent.

Hi han vicis que no ns vénen sinó per medi d'altres, i que ls treiem com branques si arrenquem la soca.

Les paraules de l'humilitat són materia d'orgull pera ls gloriosos, i d'humilitat pera els humils. Així les paraules del pyrronisme i del dubte són materia d'afirmació pera ls afirmatius. Pocs parlen de l'humilitat humil-

ment; pocs de la castetat castament; pocs del dubte dubtant. No som més que mentida, duplicitat, contrarietats. Ens amaguem i ens disfrecem nosaltres mateixos.

Les belles accions ocultes són les més estimables. Quan ne llegeixo algunes a l'història, molt me plauen. Però al cap-d'avall no són del tot ocultes, ja que se saben; i aquesta petita claror amb la qual se revelen els disminueix el merit; car no hi ha res més hermós que l'haver-les volgudes amagar.

Home de bons mots, mal caracter.

Jo no admiro gens l'home que posseeix una virtut en tota sa perfecció, si al mateix temps no posseeix en igual grau la virtut contrària, com Epaminondas, qui posseïa un extrem valor junt a una extrema benignitat, car altrament no es muntar, es baixar. No s mostra la grandesa estant en un extrem, sinó tocant els dos a la vegada, i omplint-ho tot entre amdós. Però potser que això no sia més que un sobtat moviment de l'ànima de l'un a l'altre extrem, talment

que aquesta no està mai sinó en un punt, com la brasa de foc que s fa girar. Però al menys això indica l'agilitat de l'ànima, si es que no n'indica l'amplitut.

Si la nostra condició fos verament feliça, no ns caldria pas distreure-ns de pensar-hi.

Poca cosa ns consola, perquè poca cosa ens afligeix.

Quan tot se mou igualment, res se mou en apariència, com en un vaixell. Quan tots van cap al desordre, ningú sembla anar-hi. Qui s'atura fa remarcar la carrera dels altres, com un punt fixe.

Els filòsops estan ben creguts fins d'haver resumida tota llur moral dins de certes divisions. Però, per què dividir-la en quatre i no en sis? Per què establir quatre classes de virtuts i no dèu? Per què resumir-la en l'*abstine* i *sustine*, i no en altra cosa? Però, així, direu, tot roman tancat dins d'un sol mot. Sí; però això es inutil si no s'explica; i desde que arriba a explicar-se i

s'obre aquest precepte que conté tots els altres, aquests surten am la primera confusió que volien evitar; i, així, quan els tanquen tots en un, estan amagats i són inútils; i quan els volen desenrotllar, reapareixen en llur natural confusió. La natura els ha establerts cadascú dins d'ell mateix; i anque puguin contenir-se l'un dins de l'altre, subsisteixen independents l'un de l'altre. Aquestes divisions, doncs, i aquests mots no tenen gaire bé altra utilitat que la d'ajudar la memoria i la de servir de fita pera trobar lo que contenen.

—

Quan vulgueu reprendre amb utilitat i demostrar a un altre que s'enganya, cal que observeu per quin costat aquest mira la cosa (car ordinariament veu la veritat per aquest cantó), i confessar-li aquesta veritat. Amb això l fareu content, perquè així veu que no s'enganyava pas i que li mancava solament veure tots els costats. Ningú s'avergonyeix de no veure-ho tot, però no s consola mai d'haver estat enganyat; i pot-ser que això ve de que naturalment l'esperit no pot enganyar-se pel costat que ell mira,

igualment com les aprensions dels sentits són sempre certes.

La virtut d'un home no deu mesurar-se pels seus esforços, sinó més aviat per lo que fa ordinàriament.

Grans i petits tenen els mateixos accidents, les mateixes enrabiades, les mateixes passions; però ls uns estan a dalt de la roda, i els altres aprop del centre, i així diferentment agitats pels mateixos moviments.

L'exemple de la castetat d'Alexandre no ha fet tants continents com intemperants el de la seva borratxera. Ningú sent vergonya de no esser tant virtuós com ell, i sembla excusable i no esser més viciós que ell. Qualsevol creu que no participa dels vicis del comú dels homes quan se veu amb els vicis d'aquests grans homes; i, am tot i això, no se n'adona de que en aquest punt són els ultims del comú dels homes. Sels porta afecte pel costat pel qual se confonen amb el poble. Tant elevats com ells sien, s'uneixen a la resta dels homes per qualche indret. No

estan pas sospesos a l'aire i separats de nostra societat. Si són més grans que nosaltres, es perquè tenen el cap més elevat; però ells tenen els peus tant avall com els nostres. Tots estan al mateix nivell i s'apoiem sobre la mateixa terra, i per aquest extrem són tant baixos com nosaltres, com els infants, com les besties.

La lluita, això es lo que ns plau, i no la victòria. Ens plau veure ls combats d'animals, no l vencedor encruellant-se amb el vençut. Què s desitjava veure més que l fi de la victòria? I tantost es arribada, ja n'estem farts. Igualment passa amb el jòc i amb l'investigació de la veritat. En les disputes lo que ns plau es el combat de les opinions, però mai la contemplació de la veritat trobada. Pera fer-la aparèixer agradable als nostres ulls, cal fer-la veure naixent de la disputa. Així mateix en les passions desperta nostre interès el veure atacar-se dues de contraries; però quan l'una es victoriosa, no hi ha més que brutalitat. No investiguem mai les coses, sinó l'investigació de les coses. Així, al teatre, les escenes joioses sense temor no

valen res, ni tampoc les grans miseries sense esperança, ni ls amors brutals.

Als homes no sels ensenya d'esser gent de bé, i sels ensenya tot lo demés; i, am tot, de res se vanten tant com d'això. I resulta que solament se vanten de saber la sola cosa que no sels ensenya.

Hi ha diferents classes de forts, de bells, de bons i de devots esperits, cadascú dels quals deu governar a casa seva i no en lloc altre. Se topen devegades; i l'esperit fort i el bell se combaten estupidament pera veure qui serà l senyor l'un de l'altre, car llur domini es de diferent genre. No s'entenen, i llur falta es la de voler dominar per tot. Això res ho pot fer, ni tant sols la força : aquesta res hi fa dins del domini dels savis, i no es senyora sinó de les accions exteriors.

La ciencia de les coses exteriors no ns consolarà pas de l'ignorancia de la moral en temps d'afflicció; però la ciencia de la moral ens consolarà sempre de l'ignorancia de les coses exteriors.

El meu humor no depèn gaire del temps. Jo tinc mos nuvols i mon cel ras dintre de mi. La sort o la dissort dels meus negocis no hi fan ni hi desfan tampoc. Jo m'esforço algun cop per mi mateix contra la mala fortuna, i la gloria de domar-la me la fa domar joiosament; en lloc d'altres vegades, que faig l'indiferent i l'enujat en mig de la fortuna.

Qualque vegada m'escapa l pensament, tot escrivint-lo; però això m fa recordar de la meva feblesa, que tinc a tota hora oblidada, i m'instrueix tant com mon pensament oblidat, car no desitjo conèixer altra cosa que l meu no-res.

Es delitosa cosa l considerar que hi han persones al món que, havent renunciat a totes les lleis de Déu i de la natura, sen són fetes ells mateixos d'altres a les quals obeeixen exactament, com per exemple ls lladres, etc.

«Aquest goç es meu», diuen aquests pobres minyons; «aquest es el meu lloc sota l

cel» : vet-aquí l començament i l'imatge de l'usurpació de tota la terra.

—
Voleu que diguin bé de vosaltres? No n digueu mai.

—
No us rieu d'aquells que s fan respectar per llurs carrecs i dignitats, car no s'estima ningú sinó per qualitats emprades. Tots els homes s'odien naturalment. Jo m jugo lo que s vulgui que, si sabien exactament lo que diuen els uns dels altres, no hi haurien pas quatre amics al món. Això ho demostren les baralles que causen les murmuracions indiscretas.

—
Es més soportable la mort sense pensar-hi, que l pensament de la mort fòra de perill.

OBRES DE VENDA

EN LA

LLIBRERIA «L'AVENÇ»

DE JACINTO VERDAGUER

	Ptes.
Jesús de Nazareth.	1
Flors del Calvari.	3
La Mellor Corona	3
En paper de fil.	6
Corpus Christi.	1'50
En paper de fil.	3
Eucarístiques	5
En paper de fil.	10
Rondalles	3
En paper de fil.	6
Discursos	2
En paper de fil.	4
Al Cel.	2
Viatges	0'50
Excursions.	0'50
Flors de Maria.	0'50
Dietari d'un pelegrí a Terra Santa.	0'50
Prosa florida	0'50
Folk-lore.	1
En paper de fil.	2
Cantic dels Cantics, precedit d'Els	
Jardins de Salomó.	1
En paper de fil.	2
Colom, seguit de Tenerife	1
En paper de fil.	2
Perles del «Llibre d'Amic e d'Amat»,	
den Ramon Lull	1
En paper de fil.	2

Col·lecció de Prosistes Catalans

VOLUMS PUBLICATS

	Ptes.
Desil·lusió , novela, per J. Massó Torrens (dos volums)	4
Quan se fa nosa , novela per J. Pous Pagès (dos volums)	4
Discursos d'en Jacinto Verdaguer	2
En paper de fil.	4
El Futurisme , per Gabriel Alomar	1

EMILI RIERA

Guia Pràctic de la Filatura del Cotó

Aplec dels problemes resolts que més sovint se presenten en el curs de la fabricació de filats de cotó, taules pràctiques, vocabulari dels termes més usats, &, &.

7 pessetes

CANÇONS CATALANES

ARMONITZADES PER

ENRIC MORERA

POPULARS

	<u>Ptes.</u>
Els Segadors.	0'50
Plany.	0'50
El Compte Arnau.	0'50
La Mala nova.	0'50
El Rossinyol	0'50
Sant Ramon.	0'50
Montanyes de Canigó	0'50

Les set cançons, en un volum enquadernat,

5 pessetes

ORIGINALS

Maripisca	1'50
La Nostra nau.	1'50